

۲۰۷۶۲۲۲

نوبت ۲

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.Ketab.ir

مقدس اردبیلی، احمدین محمد، - ۹۹۳ ق.

اصول دین / مقدس اردبیلی؛ تحقیق محسن صادقی. - [ویراست ۲]. - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۷۹.

[۲۲۸] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب؛ ۶۷۳) (کلام و عقاید؛ ۶۹. کلام استدلالی؛ ۱۷)

ISBN 978-964-548-594-6

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

این کتاب با عناوین «اثبات واجب» و «اثبات امامت» نیز معرفی شده است.

کتابنامه: ص. [۲۰۷] - ۲۲۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

چاپ ششم: ۱۳۹۸.

۱. شیعه امامیه - اصول دین ۲. شیعه امامیه - عقاید. الف. صادقی، محسن، ۱۳۴۲ -

مصحح. ب. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، مؤسسه بوستان کتاب. ج. عنوان. د. عنوان:

اثبات واجب. ه. عنوان: اثبات امامت.

۲۹۷/۴۱۷۲

۶ الف ۷ م / ۲۱۰ / ۷۲ BP

شماره کتابشناسی ملی: ۱۳۰۶۸۹۱

۱۳۹۸

موضوع: کلام استدلالی؛ ۱۷ (کلام و عقاید؛ ۶۹)

گروه مخاطب: عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۶۷۳

مسلس انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۷۳۴۲

اصول دین

ویرایش دوم

مقدس اردبیلی

تحقیق: محسن صادقی

www.Ketab.ir

اصول دین

• نویسنده: مقدس اردبیلی • تحقیق: محسن صادقی
• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
• نوبت چاپ: ششم / ۱۳۹۸ • شمارگان: ۱۵۰ • بها: ۳۰۰۰۰ تومان

تمامی حقوق نشر مکتوب و الکترونیک اثر متعلق به مؤسسه بوستان کتاب است

printed in the Islamic Republic of Iran

♦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفایه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۳۷۷۴۲۱۵۵ / ۳۷۷۴۲۱۵۴، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
♦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
♦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، بلاک ۹۵۱، تلفن: ۶۶۹۶۹۸۷۸
♦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع یاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان رضوی، تلفن: ۳۲۲۳۳۶۷۲
♦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهارراه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۲۰۳۷۰
♦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودک و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نیش خیابان ارم، تلفن: ۳۷۷۴۳۱۷۹
اطلاع از تازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، با ارسال شماره همراه خود به ۱۰۰۰۲۱۵۵ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: [E-mail:info@bustaneketab.com](mailto:info@bustaneketab.com)

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: www.bustaneketab.com

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب و سرویراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: محسن صادقی
• اصلاحات حرفه‌نگاری و صفحه آرایی: سیدصادق حسینی، احمد مؤتمنی، محمود هدایی و احمد اخلی
• نمونه‌خوانی: محمد یوسفی، بهروز سراقی و قربان مخدومی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدعلی قانمی
• مدیر گروه هنری و طراح جلد: مسعود نجابتی • اداره آماده‌سازی: حمیدرضا تیموری
• اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی.

رئیس مؤسسه
محمدباقر انصاری

پیشگفتار

احمد بن محمد معروف به «مقدس اردبیلی» و «محقق اردبیلی» از مفاخر شیعه و فقیهان بنام سده دهم هجری است. درباره او کرامات و فضایل اخلاقی بسیاری نقل شده که حاکی از تقوا و خلوص و صفای باطن اوست.

مقدس اردبیلی در حوزه علمیة نجف اشرف بالید و نزد اساتید بزرگ زمان خود درس خواند و پس از رسیدن به مراحل رشد به تألیف آثار علمی و پرورش طلاب پرداخت. شیخ حسن بن زین الدین معروف به صاحب معالم (م ۱۰۱۱ق) و سید محمد عاملی معروف به صاحب مدارک (م ۱۰۰۹ق) و عنایة الله قهپایی صاحب مجمع الرجال سه تن از شاگردان مجرب او هستند که خود منشأ خدمات و آثار فراوانی به فرهنگ تشیع بوده اند.

سید مصطفی تفرشی درباره مقدس اردبیلی گوید:

احمد بن محمد الأردبیلی (رحمه الله) أمره في الجلالة والشقة
والأمانة أشهر من أن يُذكر وفوق ما يحوم حوله العبارة، كان
متكلماً، فقيهاً، عظيم الشأن، جليل القدر، رفيع المنزلة، أروع أهل

زمانه و اعبدهم و أتقاهم^۱.

علامه محمد تقی مجلسی (م ۱۰۷۰ ق) می نویسد:

كان الشيخ عبدالله التستري قرأ على شيخ الطائفة، أزهده الناس في عهده

مولانا أحمد الأردبيلي (رحمه الله).^۲

شیخ حرّ عاملی (م ۱۱۰۴ ق) در شرح حال او می گوید:

المولى الأجل الأكمل أحمد بن محمد الأردبيلي، كان عالماً، فاضلاً،

مدققاً، عابداً، ثقةً، ورعاً، عظيم الشأن، جليل القدر...^۳

خاتون آبادی (م ۱۱۱۶ ق) در حدائق المقربین می گوید:

مولانا احمد اردبیلی (قدّس الله روحه الشریف) که در زهد و تقوا و ورع

یگانه آفاق است و زهد او ضرب المثل شده است و در مراتب علم و فضل

و تحقیق و تدقیق نیز مسلم است و او را در خدمت ائمه قرب عظیم بوده .

همچنین محدث قمی (م ۱۳۵۹ ق) گوید:

شیخ اجل، عالم ربانی و فقیه محقق صمدانی، معروف به محقق

اردبیلی ... در مراتب علم و فضل و عبادت و زهد و کرامت و وثاقت و تقوا

و ورع و جلالت به درجه ای رسیده که توصیف نشود و در قدس و تقوا به

مرتبّه ای رسیده که به او مثل زده شود و به راستی اشعه انوار جمال و پرتو

حسن آن عالم مفضال چنان تجلی کرده که بر هیچ دیده پوشیده نیست.^۴

آنچه دربارهٔ مقدس اردبیلی (قدس سره) در این مجال گفتیم نمی آزیم بود

۱. نقد الرجال (تاریخ تألیف: ۱۰۱۵)، ص ۲۹.

۲. روضة المتقين، ج ۱۴، ص ۳۸۲.

۳. امل الأمل، ج ۲، ص ۲۳.

۴. فوائد الرضویه، ص ۲۳.

و کمی از بسیار، که بحر قَلزم اندر ظرف ناید.

مقدس اردبیلی آثار ارزشمندی چون مجمع الفائده در شرح ارشاد الأذهان علامه حلّی و زبده البیان در احکام قرآن و حاشیه شرح تجرید و اصول دین از خود بر جا گذاشت.

برای اطلاع گسترده از شرح حال و آثار مقدس اردبیلی به جلد هشتم مجموعه آثار کنگره بزرگداشت مقدس اردبیلی که با عنوان شرح حال محقق اردبیلی و معرفی تألیفات او منتشر شده مراجعه شود.

اصول دین

یکی از تألیفات محقق اردبیلی کتابی در اصول دین به زبان فارسی است. شرح حال نگاران و فهرست نگاران برای محقق اردبیلی کتابهایی با عنوانهای اثبات واجب، اصول دین، اثبات امامت، یاد کرده اند^۱ که به نظر نگارنده، اینها همه نامهای یک کتاب و آن هم همان «اصول دین» است که وصف نسخه های خطی آن در پی می آید.

البته محقق اردبیلی نامی برای این کتاب انتخاب نکرده است، اما در دیگر تألیفاتش با عناوین اثبات واجب، اثبات امامت، رساله فارسیه،

۱. رك: ریاض العلماء، ج ۱، ص ۵۷؛ تعلیقه أمل الأمل، ص ۹۷؛ كشف الاستار، ص ۱۱۷، ۲۲۸؛ فهرست نسخه های خطی فارس، ج ۲، ص ۸۷۹؛ ذریعه، ج ۲، ص ۱۸۳ و ج ۴، ص ۱۱۷.

مرحوم سید عبدالحسین خاتون آبادی (۱۰۳۹-۱۱۰۵ق) که نزدیک به عصر مؤلف می زیسته، از این کتاب با عنوان «اصول دین» یاد کرده است (وقایع السنین، ص ۴۹۴). این عنوان با محتوای کتاب هم مناسبتر است و در فهرس نسخ خطی هم از این نام استفاده شده. از این جهت این نام برای کتاب برگزیده شد.

بعض الرسائل، از آن یاد کرده و گاهی از آن مطالبی نقل کرده است که همه آن موارد را بعد از این ذکر خواهیم کرد.

علت اینکه از این کتاب به «اثبات امامت» هم تعبیر شده - چنانکه خود اردبیلی هم در حدیقه الشیعه (ص ۳۶) به آن تعبیر کرده - شاید این باشد که بیشتر مطالب این کتاب را بحث امامت آن تشکیل می‌دهد. و نیز علت اشتها این کتاب به «اثبات واجب» - چنانکه خود مؤلف در حدیقه (ص ۳ و ۷) به آن تعبیر کرده - ممکن است این باشد که باب اول آن در اثبات واجب تعالی است و این نوع اسم گذاری رایج است.

مرحوم امین عاملی سه کتاب به نامهای اثبات امامت و اثبات واجب و اصول دین به اردبیلی نسبت داده و در ذیل اثبات واجب می‌نویسد:

از آنجا که محقق اردبیلی در حدیقه الشیعه از «اثبات واجب» نقل کرده نه از «اصول دین»، از این جهت کلام صاحب ذریعه^۱، که این دو را یک کتاب دانسته، باطل است.^۲

کلام صاحب اعیان الشیعه درست نیست، زیرا - همچنانکه بعداً ملاحظه می‌کنید - مواردی که در حدیقه از «اثبات واجب» و «اثبات امامت» نقل شده، همگی از همان کتابی است که شیخ آقا بزرگ دو نسخه از آن را همانجا شناسانده و در فهرست آستان قدس به نام اصول دین معرفی شده بوده است.

اصول دین در چهار باب تنظیم شده: باب اول در بیان اثبات واجب الوجود؛ باب دوم در بیان نبوت؛ باب سوم در بیان امامت؛ باب چهارم در بیان معاد

۱. اعیان الشیعه، ج ۳، ص ۸۲.

۲. ذریعه، ج ۲، ص ۱۸۳.

و حقیقت ماجاء به النبی . باب سوم که در اثبات امامت بحث می کند تقریباً $\frac{4}{5}$ کتاب را به خود اختصاص داده است .

محقق اردبیلی در ابتدا تقلید در اصول عقاید را جایز می دانسته و سپس از این نظر عدول کرده است . مرحوم خاتون آبادی در این باره مطالبی نوشته که بی نیاز از توضیح است . او در وقایع سال ۹۹۵ ق می نویسد :

نسخه آیات احکام آخوند مولانا احمد اردبیلی به نظر رسید که در نجف اشرف نوشته شده بود به تاریخ اتمام کتاب بر دست کاتبش در ۹۹۵ . و در اواسط آیات احکام مذکور به نظر رسید که شرح ارشاد را آخوند مقدس پیش از آیات احکام نوشته بوده ، و در آیات احکام تصریح نموده در چند موضع که علم یقینی باید حاصل نمود در اصول ، و تقلید جایز نیست . و از آخوند جواز تقلید در اصول مشهور است و در رساله اصول دین و در شرح ارشاد در مبحث نماز جمعه و غیره تصریح نموده به جواز تقلید در اصول و به اینکه اصابه حق کیف ماکان بس است .

و از آنچه عرض کردم معلوم شد که اول این اعتقاد داشته و برگشته ...^۱

اینکه مرحوم خاتون آبادی فرمود : « اردبیلی در رساله اصول دین تصریح نموده به جواز تقلید در اصول ، شاید این مطلب را از آغاز اصول دین استفاده کرده باشد . اردبیلی در آغاز این کتاب می نویسد :

فصل اول در اثبات واجب الوجود و بیان شناخت خدای تعالی و دانستن به یقین و اعتقاد ثابت جازم مطابق واقع کردن به آنکه خدای تعالی موجود است و هست ؛ یعنی باید که نزد مکلف ، بودن خدای تعالی به نوعی

ظاهر باشد که اصلاً احتمال نبودن نداشته باشد؛ مثل بودن خودش و چیزهایی که شک در وجود آنها ندارد؛ خواه این دانش، او را از دلیل حاصل شده باشد و خواه از غیر دلیل.

اصول دین در دیگر تألیفات اردبیلی

مؤلف در خود اصول دین به نام خود اشاره نکرده اما در تألیفات دیگرش از این کتاب نقل و یا به آن اشاره کرده است که ذیلاً آن موارد را با اصول دین تطبیق می‌کنیم:

۱. مجمع الفائدة والبرهان فی شرح ارشاد الأذهان

اردبیلی در این کتاب در بحث عدم وجوب اعاده نماز مستبصران، به مناسبت موارد زیادی را بر می‌شمرد که علمای عامه به عقاید حق اعتراف کرده و سپس آنها را بر طبق عقاید خود توجیه کرده‌اند. آنگاه می‌نویسد: «من بعضی از این مطالب را در «رساله ای» نوشته‌ام و علمای امامیه نیز در این باره کتابهایی تصنیف کرده‌اند. هر که مایل است به آنها مراجعه کند».^۱

شایان ذکر است که همه مواردی که در آن کتاب بر شمرده - بجز دو سه مورد - در بحث امامت اصول دین آمده و به احتمال زیاد مراد اردبیلی از آن رساله، همین اصول دین بوده است.

۲. حدیقة الشیعه (منسوب به محقق اردبیلی)

محقق اردبیلی در حدیقة الشیعه از اصول دین با تعبیرهای مختلفی چون

۱. رك: مجمع الفائدة، ج ۳، ص ۲۱۳-۲۱۹.

اثبات واجب (دو مورد)، رساله فارسیه و رساله فارسی، (هر کدام دو مورد)،
اثبات امامت (سه مورد)، و در سه مورد دیگر با عنوان «رساله» نام برده؛ گاهی
مطالبی از آن نقل کرده و یا به آن ارجاع داده است:

الف) در صفحه ۳ حدیقه می نویسد:

ما در رساله اثبات واجب ذکر کردیم که «امام شخصی است که حاکم باشد
بر خلق از جانب خدا به واسطه آدمی در امور دین و دنیای ایشان مثل
پیغمبر؛ الا آنکه پیغمبر از جانب خدا بی واسطه آدمی نقل می کند و امام
به واسطه آدمی که آن پیغمبر است».

این عبارات عیناً در آغاز باب امامت (باب سوم) اصول دین آمده است.^۱

ب) در صفحه ۷ حدیقه می نویسد:

ما در رساله اثبات واجب در باب اجماع چند کلمه سودمند یاد کردیم،
هر که را انصاف باشد همان را کافی است.

وی، در اصول دین در مقام بیان دلایل اهل سنت بر امامت خلفا،
می نویسد: «ایشان ... دلیلی غیر اجماع ندارند بر امامت» و سپس به تعریف
اجماع به نقل از کتابهای اصولی ایشان چون منهاج الاصول قاضی بیضاوی
و مختصر این حاجب و شروح آن، می پردازد و سرفصل بحثهای آنان
در باب اجماع را از کتاب شرح عضدالدین ایجی بر مختصر الاصول
نقل می کند.^۲

ج) در آخر فصل سوم، باب اوّل (طریق تعیین امام علیه السلام) در صفحه ۳۶

۱. اصول دین، ص ۲۵۸.

۲. همان، ص ۳۲۱-۳۲۲.

حدیقه می نویسد:

در باب اجماع و خلافت [خلافت ظ] ایشان در «رساله ای که هم به فارسی نوشته شده»، سخن گذشت.

مراد مؤلف، همان مطالب منقول از منهاج الأصول و شرح مختصر الأصول عضدی است که در مورد پیش گذشت.
(د) در صفحه ۲۷ حدیقه می نویسد:

حاصل کلام آنکه ایشان [اهل سنت] خود معترفند - چنانکه در رساله ذکر نمودیم - که به غیر از اتفاق و اجماع، دلیلی بر این مدعا [امامت خلفا] ندارند.

در اصول دین هم می نویسد: «حاصل سخن آنکه ایشان اعتراف کردند به آنکه دلیلی غیر اجماع ندارند بر امامت»^۱.

ه) در صفحه ۴۷۹ حدیقه در بحث از نصوص وارد شده بر ائمه اثناعشر، می نویسد:

بعضی از آن دلائل [نصوص بر ائمه اثناعشر] را که این فقیر از کتاب نصوص نقل نموده و در رساله ذکر کرده، بعد از این در این مختصر ایراد می نماید.

اردبیلی بعد از مطالب بالا، به نقل چندین روایت در باب مذکور پرداخته است^۲. در اصول دین بدون نام بردن از کتاب نصوص - که همان

۱. اصول دین، ص ۳۲۱-۳۲۲.

۲. حدیقه الشیعه، ص ۴۸۰ - ۴۸۷. به هنگام نقل اولین حدیث از احادیث مذکور، باز می نویسد: «حدیث اول که در رساله منقول است از صاحب نصوص، این است که مرادش از «رساله»، اصول دین است (حدیقه، ص ۴۸۵).

کفایة الأثر ابن خزاز قمی است. همه روایاتی را که در حدیقه نقل کرده، عیناً آورده است.

(و) در صفحه ۷۶۴ حدیقه می نویسد:

در رساله فارسیه این حقیر نوشته که: «اعتقاد باید کرد که صاحب الزمان

پسر امام حسن عسکری علیه السلام و امام بحق است از روزی که پدرش دنیا را

وداع نمود تا روزی که ظاهر شود، تا روزی که رحلت فرماید».

عبارات فوق با کمی اختلاف در الفاظ، در اصول دین آمده است.^۱

(ز) در صفحه ۷۸۱ حدیقه می نویسد:

این فقیر در «رساله ای که هم به فارسی نوشته است» ذکر نموده که کتاب

کافی تصنیف محمد بن یعقوب کلینی است که یکی از محدثین شیعه است

و آن کتاب تخمیناً هشتاد هزار بیت است. و تهذیب الأحکام تصنیف شیخ

ابوجعفر طوسی است و او نیز از محدثین است. و دیگر، کتابهای بسیاری

است که بعضی در آن رساله مذکور شده، که همه را علمای شیعه

نوشته اند.

مطالب فوق در اصول دین آمده و در آنجا کتابهای مورد اشاره را

نام برده است.^۲

۳. حاشیه شرح تجرید قوشچی

اردبیلی در این کتاب در دو مورد، از اصول دین خود یاد کرده است.

۱. اصول دین، ص ۳۴۷.

۲. همان، ص ۲۹۵-۲۹۷.

نسخه های خطی اصول دین

تاکنون هجده نسخه از این کتاب شناسایی شده است که ذیلاً به معرفی آنها

می پردازیم:

۱. نسخه کتابخانه مرحوم آیه الله سید حسن صدر. این نسخه را مرحوم شیخ آقا بزرگ تهرانی دیده است (ذریعه، ج ۲، ص ۱۸۳).
۲. نسخه شماره ۶۳۲۸/۱ کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق). این نسخه در شعبان ۱۰۱۲ در ۱۳۱ برگ به وسیله حق وردی، فرزند شاه قلی یک تحریر شده است (فهرست کتابخانه سپهسالار، ج ۳، ص ۱۴۸).
۳. نسخه شماره ۲۹۱۱/۶۲ مدرسه عالی شهید مطهری (فهرست کتابخانه سپهسالار، ج ۳، ص ۳۶).
۴. نسخه شماره ۱۴۴۴/۳ کتابخانه مرحوم آیه الله سید مصطفی صفای خوانساری. تاریخ تحریر این نسخه ۱۲۲۵ است. (فهرست هزار و پانصد نسخه خطی، ص ۳۷۱). شایان ذکر است که کتابخانه مذکور پس از وفات مرحوم صفای توسط حضرت آیه الله خامنه ای رهبر انقلاب خریداری شد و نسخه های خطی آن، به کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی انتقال یافت.
۵. نسخه شماره ۱۶۵/۲۲ جدید و ۱۲۲۳/۸ قدیم کتابخانه مرحوم آیه الله العظمی گلپایگانی. این نسخه در ۱۰۱۱ مقابله شده و محرر آن حسین بن منصور است که آن را به اشاره رجل صالح شیخ علیخان کتابت کرده است. این نسخه شامل ۹۰ برگ ۱۳ سطری است و آغاز آن چند برگ

افتادگی دارد (فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیه الله العظمی گلپایگانی، ج ۲، ص ۲۳۶-۲۳۷).

۶. نسخه شماره ۸/۸۷۸ کتابهای اهدایی سید محمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران. این نسخه شامل ۴۲ برگ (ص ۹۸ الف - ۱۴۰ الف مجموعاً) است و چند برگ از آغاز آن افتادگی دارد. (فهرست کتابخانه اهدایی آقای سید محمد مشکوة به کتابخانه دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۵۷۷-۵۷۸ و ج ۵، ص ۱۸۸۵-۱۸۸۶).

۷. نسخه شماره ۳/۲۸۳۹ کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران. این نسخه را محمدحسین بن محمد علی درخوشان در ۱۲۲۰-۱۲۲۱ تحریر کرده است. آغاز این نسخه افتادگی دارد (فهرست نسخه های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۶۸۲).

۸. نسخه شماره ۴۱۳ کتابخانه شخصی مرحوم حجة الإسلام والمسلمین طبسی حائری در قم. این نسخه در سده چهاردهم تحریر شده است («چهار صد و هشتاد نسخه خطی»، مجله نور علم، دوره دوم، شماره دوم، ص ۱۱۲).

۹. نسخه شماره ۲/۹۴۰ کتابخانه مرحوم آیه الله العظمی مرعشی نجفی. این نسخه در دهه آخر ذی القعدة ۱۰۷۹ به قلم عبدالحسین تبریزی تحریر شده و در حاشیه تصحیح شده، شامل ۳۷ برگ (از ص ۳۹ ب - ۷۶ الف) در اندازه ۱۹×۱۲ است (فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، ج ۳، ص ۱۳۸).

۱۰. نسخه شماره ۲/۳۰۰۸ کتابخانه مرحوم آیه الله العظمی مرعشی نجفی. این نسخه در حاشیه کتاب دیگر در ۱۴ برگ در اندازه ۲۴×۲۲

تحریر شده است (فهرست نسخه های خطی کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، ج ۸، ص ۱۸۴).

۱۱. نسخه شماره ۳/۳۹۳ کتابخانه مدرسه فیضیه. این نسخه در ۶۳ برگ به قطع ۱۵×۹ در حیدرآباد هند به سال ۱۰۶۳ به دست محمدجعفر تحریر شده است (فهرست نسخه های خطی کتابخانه مدرسه فیضیه، ج ۲، بخش سوم - مجموعه ها، ص ۱۰).

۱۲. نسخه شماره ۱/۹۹۸ کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد. این نسخه حدود یک صفحه از آخر کسر دارد و دارای ۷۴ برگ است. در مجموعه ۹۹۸ بجز رساله اصول دین، سه رساله دیگر نیز وجود دارد: «رساله عملیه صلاتیه و صومیه» و «رساله ای در مناسک حج» که هر دو تألیف محقق اردبیلی است و دیگر رساله ای در «اصول دین» از میرزا حسن بن ملا عبدالرزاق لاهیجی (م ۱۱۲۱) است. این مجموعه به خط نستعلیق است ۱۲-۱۵ سطری ۵/۷ × ۵/۱۴ و گویا با یک قلم نگاشته شده و تاریخ تحریر رساله سوم (مناسک حج) ۹۸۸ است. پس ممکن است تاریخ تحریر رساله اصول دین این مجموعه نیز ۹۸۸ باشد (فهرست نسخه های خطی کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد، ج ۳، ص ۱۳۶۴-۱۳۶۶).

۱۳. نسخه شماره ۵۴۷ کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی. این نسخه در سوم محرم ۱۰۰۷ به وسیله ناصرالحق رضوی به خط نستعلیق نگاشته شده و دارای ۶۳ برگ است (فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۲۴).

۱۴. نسخه شماره ۳۹ کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی. این نسخه در ۷۶ برگ ۱۷ سطری در سال ۱۰۱۱ تحریر شده است (فهرست نسخه های

خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس، ج ۱، ص ۴۳ - ۴۴). بیشتر کلمات این نسخه بی نقطه است...

۱۵. نسخه شماره ۱۰۰۰/۲ کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد. این نسخه در ۴۹ برگ در پنجم رمضان ۱۳۱۳ به وسیله عبدالواحد فرزند محمود شاه فرزند محمد فیروز آبادی تحریر شده است (فهرست نسخه های خطی کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد، ج ۲، ص ۱۵۱).

۱۶. نسخه شماره ۵۵۲/۲ کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد. این نسخه در رجب ۱۰۷۷ به خط نستعلیق تحریر شده و ناقص الآخر است (فهرست نسخه های خطی کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد، ج ۱، ص ۳۰۰).

۱۷. کتابخانه شخصی آیه الله لاجوردی در قم، ضمن مجموعه ای از رساله های مقدس اردبیلی.

۱۸. کتابخانه شخصی حجة الإسلام یونسی در قم.
در تصحیح و تحقیق این رساله از نسخه های شماره ۵ و ۹ و ۱۰ و ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ استفاده شده است.

در این جاب خود فرض می دانم که از این عزیزان که در مراحل مختلف تصحیح این کتاب مرا یاری کردند تشکر کنم: حضرات آقایان معظم رضا استادی، علی اکبر زمانی نژاد، رضا مختاری، احمد عابدی، محمود طلوعی.

محسن صادقی

۷. فهرست مطالب

پیشگفتار	۵
اصول دین در دیگر تألیفات اردبیلی	۱۰
۱. مجمع الفائدة والبرهان فی شرح ارشاد الأذهان	۱۰
۲. حدیقة الشیعه (منسوب به محقق اردبیلی)	۱۰
۳. حاشیه شرح تجرید قوشچی	۱۳
نسخه های خطی اصول دین	۱۴
[مقدمه]	۱۹

باب اوّل

در بیان اثبات واجب الوجود که حق تعالی است

و صفات ثبوتیه و سلبيه او

در بیان اثبات واجب الوجود که حق تعالی است و صفات ثبوتیه و سلبيه او	۲۳
فصل اوّل: در اثبات واجب الوجود	۲۳
معانی من عرف نفسه فقد عرف ربه	۲۵

- ۲۷..... فصل دوم: در بیان صفات ثبوتی
- ۲۷..... اول آنکه خدای تعالی قادر مختار است
- ۲۹..... دوم آنکه خدای تعالی عالم است
- ۳۰..... سیم آنکه خدای تعالی حی است
- ۳۰..... چهارم آنکه خدای تعالی مرید و کاره است
- ۳۱..... پنجم آنکه خدای تعالی مُدْرِك است
- ۳۲..... ششم آنکه سرمدی است
- ۳۳..... هفتم آنکه خدای تعالی متکلم است
- ۳۵..... هشتم آنکه خدای تعالی صادق است
- ۳۸..... فصل سیم: در بیان صفات سلبی
- ۳۸..... اول آنکه شریک ندارد
- ۳۹..... دویم آنکه خدای تعالی مرکب نیست
- ۴۰..... سیوم آنکه خدای تعالی جسم و جوهر و عَرَض نیست
- ۴۲..... چهارم آنکه محلّ حوادث نیست
- ۴۲..... پنجم آنکه خدای تعالی دیدنی نیست
- ۴۲..... ششم آنکه خدای تعالی غنی است و محتاج نیست به هیچ چیز
- ۴۳..... هفتم آنکه خدای تعالی فعل عیب و ظلم نمی کند و

باب دوم

در بیان نبوت

- ۴۹..... در بیان نبوت

باب سیوم

در بیان امامت

۵۷	در بیان امامت
۵۹	اما دلیل عقلی [بر امامت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>]
۶۴	و اما دلیل نقلی [بر امامت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>] از قرآن
۶۶	و اما اخبار [دالّ بر امامت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small>]
۹۷	طریقی دیگر در اثبات حقایق تشیع
۱۰۵	[اعمال خلیفه اول]
۱۱۷	[اعمال خلیفه دوم]
۱۲۲	[اعمال خلیفه سوم]
۱۳۰	[ردّ ادله مخالفان در خلافت خلیفه اول]
۱۴۵	[دلایل شیعه بر افضلیت امیرمؤمنان <small>علیه السلام</small> از نظر اهل سنت]
۱۵۵	[امامت نزد شیعه]
۱۵۶	[روایات اهل سنت در باره دوازده امام]
۱۶۱	[اعتقاد به امامت حضرت صاحب الزمان <small>علیه السلام</small>]
۱۶۴	[روایات شیعه در باره دوازده امام <small>علیهم السلام</small>]

باب چهارم

در بیان معاد و حقیقت ماجاء به النبی

۱۷۹	در بیان معاد و حقیقت ماجاء به النبی
-----	-------------------------------------

۱۷۹	[معاد].....
۱۸۲	[سؤال قبر].....
۱۸۲	[حشر و نشر].....

فهرست ها

۱۸۷	۱. آیات.....
۱۹۳	۲. احادیث.....
۱۹۷	۳. آثار.....
۱۹۸	۴. اعلام.....
۱۹۸	الف) معصومان <small>علیهم السلام</small>
۲۰۰	ب) اشخاص.....
۲۰۵	۵. کتب.....
۲۲۷	۶. منابع تحقیق.....
۲۲۱	۷. فهرست مطالب.....